

Michał Koźmiński

Uniwersytet Jagielloński

michael.kozminski@wp.pl

O uzgodnieniu negacji w języku katalońskim N-słowa, jednostki spolaryzowane i partykuły emfaticzne¹

Abstrakt

W artykule omówiono dotychczasowe badania nad strukturą uzgodnienia negacji (*concordança negativa*) w języku katalońskim. Opcjonalne negowanie orzeczenia po n-słowie jest wśród języków romańskich cechą charakterystyczną tylko dla języka katalońskiego i niektórych języków kontinuum pirenejskiego. Przyczyn zróżnicowania dialektalnego tej struktury należy szukać przede wszystkim w kontakcie językowym. W tekście uwzględnione zostały również uwarunkowania historyczne oraz niektóre czynniki społeczne. Zwrócono szczególną uwagę na dość obszerną klasę minimalizatorów, podlegającą podobnym do n-słów procesom desemantyzacji i gramatykalizacji jako partykuły emfaticzne.

Słowa kluczowe: uzgodnienie negacji, n-słowa, język kataloński, minimalizatory, partykuły emfaticzne, gramatykalizacja

Abstract

Negative Concord in Catalan: N-words, Polar Items and Emphatic Particles

In the article, we made a synopsis of the advances in the investigation upon the Negative Concord structure (*concordança negativa*) in Catalan hitherto made.

¹ Artykuł został napisany na podstawie referatu pt. *Zjawisko uzgodnienia negacji w języku katalońskim*, wygłoszonego 24 września 2020 r. na I Ogólnopolskim Sympozjum Katalonistycznym. Dziękuję obu anonimowym recenzentom tej pracy za cenne spostrzeżenia dotyczące materii i struktury tekstu.

Speaking of Romance languages, an optional negation of the predicate after an n-word is a trait characteristic only of the Pyrenean continuum. The source of the dialectal diversity in the Negative Concord paradigm is to be searched for – primarily in language contact; historical and social factors have also been considered. A special insight has been offered on the ample class of minimizers, just like n-words subject to the processes of desemanticization and grammaticalization as emphatic particles.

Keywords: negative concord, n-words, Catalan, minimizers, emphatic particles, grammaticalization

Dzięki szerokiemu kontaktowi językowemu, m.in. z językiem hiszpańskim, francuskim, włoskim, ale także z językami mniejszościowymi, takimi jak sardyński, aragoński, oksytański, aranejski itd., negacja w języku katalońskim jest zjawiskiem niezwykle bogatym i niejednorodnym. Zróznicowanie struktury uzgodnienia negacji (dalej: UN) w języku katalońskim zachodzi na poziomie składniowym, leksykalnym i morfologicznym. Ma ona ponadto liczne wariacje na poziomie diachronicznym, diatopicznym i diastratycznym.

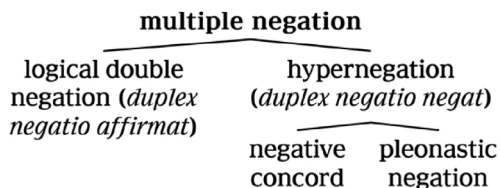
Głównym celem artykułu jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi zjawiska UN oraz negacji emfaticznej w różnych odmianach języka katalońskiego. Tekst ma charakter faktograficzny i kompilacyjny, dlatego główną wykorzystaną w nim metodą będzie zestawienie danych pochodzących od różnych autorów, uzupełnione i opatrzone autorskim komentarzem. Stosunkowo niewielkie zainteresowanie tematem UN w polskiej literaturze przedmiotu² uzasadnia rozbudowany wstęp teoretyczny.

² Mam na myśli brak monografii dotyczących UN napisanych po polsku (por. Przepiórkowski, Świdziński, 1997: 8). Istnieje za to kilka opracowań w języku angielskim: Kupść, A., Przepiórkowski, A. (1997), *Negative Concord in Polish*, Instytut Podstaw Informatyki PAN, Warszawa; Przepiórkowski, Świdziński, 1997; Witkoś, J. (1996), „On NegP and the Structure of the Polish Clause”, *Papers and Studies in Contrastive Linguistics*, 31, s. 65-96. Jeśli chodzi o bardziej ogólne omówienia negacji po polsku, warto wspomnieć choćby: Antas, J. (1991), *O mechanizmach negowania. Wybrane semantyczne i pragmatyczne aspekty negacji*, TAIWPN Universitas, Kraków; Bogusławski, A. (1975), „O negacji” w: Janus, E. (red.), *Słownik i semantyka. Definicje semantyczne*, PAN, Wrocław,

Po niezbędnym wprowadzeniu w niektóre pojęcia w artykule skupiono się kolejno na: (i) umiejscowieniu katalońskiej struktury UN na tle innych języków; (ii) omówieniu jej zróżnicowania diatopicznego i diastratycznego; (iii) objaśnieniu procesu powstania dzisiejszego paradygmatu (paradygmatów) z wykorzystaniem modelu Jespersena; (iv) przedstawieniu często współwystępujących z przeczeniem minimalizatorów i powstałych z nich (niektórych) partykuł emfatycznych.

Uzgodnienie negacji a podwójne przeczenie

Mówiąc o przeczeniu, należy rozgraniczyć kilka podstawowych pojęć. Zdanie może zawierać jeden lub więcej elementów negatywnych. Przeczenia pojedyncze są to wszystkie jednorazowe wystąpienia negacji w zdaniu, np.: „Nie mam z kim iść do kina”. Do przeczeń wielokrotnych zaliczymy przypadki dwóch i więcej wyrażen negatywnych w zdaniu. Jedną z możliwych klasyfikacji przeczenia wielokrotnego jest następujący diagram:

Rysunek 1. Klasyfikacja przeczenia wielokrotnego. Źródło: Horn, 2010: 112

Już średniowieczni scholastycy zajmowali się kwestią „podwójnego przeczenia” i jego dwóch możliwych interpretacji wyrażonych kolejno formułami: (i) *duplex negatio affirmat* (właściwe podwójne przeczenie) – wyrażenia przeczące eliminują się nawzajem i od tego procesu uzależniona jest wartość logiczna zdania; oraz (ii) *duplex negatio negat* – wszystkie elementy negatywne wyrażają jedno

s. 137-143; Bogusławski, A. (2004), *Aspekt i negacja*, Instytut Lingwistyki Stosowanej UW.

przeczenie (konstrukcja krytykowana jako nieracjonalna), w tym szczególnie tzw. uzgodnienie negacji (ang. *negative concord*, kat. *concordança negativa*)³:

1. a. **Nie** wyjdę stąd, **nie** wiedząc, (*duplex negatio affirmat*)
co się stało.
- b. **Nie** wyjdę stąd **nigdy**. (*duplex negatio negat*)

Różnica pomiędzy podwójnym przeczeniem a UN jest zatem dość wyraźna i polega na interpretacji kolejnych wyrażen negatywnych jako przeciwstawne albo uzgodnione do pierwszego. Pozostałe konstrukcje określone zbiorczo jako negacja pleonastyczna dotyczą innych przypadków, w których wykładnik negacji nie spełnia swojej prymarnej funkcji i jego użycie jest opcjonalne, np. w wariantach konstrukcji przyzwoleniowej „cokolwiek się stanie / cokolwiek się nie stanie”⁴.

Zjawisko polaryzacji

Nie można analizować uzgodnienia negacji bez pojęcia „polaryzacji”⁵ zasugerowanego po raz pierwszy w artykule E. Klimy „Negation in English”⁶ z 1964 r. Jest to własność składniowo-semantyczna przypisująca strukturom zdaniowym wartość afirmatywną, modalną bądź negatywną, warunkując tym samym dystrybucję tzw. jednostek

³ Pojęcie pojawia się po raz pierwszy w: Mathesius, V. (1933), „Double Negation and Grammatical Concord” w: *Mélanges de linguistique et de philologie offerts à J. Van Ginneken*, Klincksieck, Paryż, s. 79-83. Antas (1991: 59) proponuje za Mullerem nazwę „asocjacja negatywna”.

⁴ Zjawisko to jest dla języka katalońskiego szerzej omówione np. w rozdziale M. Espinal (2007), „Licensing Expletive Negation and Negative Concord in Catalan and Spanish” w: Floricic, F. (red.), *La Négation Dans les Langues Romanes*, John Benjamins, Amsterdam, s. 49-74.

⁵ Jak podaje Polański: „(jest to) tendencja do wytworzenia maksymalnej różnicy («maksymalnej odległości») między formami fundowanymi i fundującymi, i to zarówno pod względem formalnym, jak i znaczeniowym” (*EJO*: 444), nie wspomina jednak o możliwym zastosowaniu tego pojęcia do negacji.

⁶ Za odkrywcę zjawiska polaryzacji uważa się Klimę, choć nigdy nie nawiązał on do niej bezpośrednio (Tovena, 2001: § 1).

spolaryzowanych (ang. *polarity items*, kat. *termes de polaritat*, dalej: JS). Jednostki spolaryzowane ujemnie⁷, którymi się zajmujemy, mogą pojawić się tylko w środowisku negatywnym, wprowadzonym przez tzw. aktywatory negacji (ang. *negative triggers*, kat. *activadors negatius*) (Bosque, 1980: 26). Poza partykułami przeczącymi (pol. *nie*, kat. *no*) należą do nich także określone orzeczenia, przyimki, konstrukcje porównawcze i kwantyfikujące – niewyrażające negacji, ale tworzące spolaryzowany kontekst⁸. W zdaniu:

2. **No** he menjat **res**.

AN JSU

res jest zaimkiem użytym w środowisku negacji „aktywowanym” przez negację zdaniową *no*. Innymi słowy: *res* jest jednostką spolaryzowaną ujemnie (JSU), która wymaga pojawienia się aktywatora negacji (AN) *no*. Widzimy zatem, że struktura UN składa się z co najmniej jednego AN oraz JSU. Na tej podstawie wyraźnie widać różnicę między UN a podwójnym przeczeniem, które, choćby zawierało konstrukcję UN, przede wszystkim wymaga spełnienia warunku, by w zasięgu AN znalazł się inny AN, który anuluje bądź osłabi przeczenie (por. 1a):

3. AN (JSU, JSU...)	<i>Uzgodnienie negacji</i>
AN [AN (JSU...)]	<i>Podwójne przeczenie</i>

Za Giannakidou (1998: 97-174) przyjmę podział na trzy rodzaje środowisk, w których pojawiają się JS: środowiska werydyczne dla „jednostek spolaryzowanych dodatnio” (JSD, ang. *PPI*, kat. *TPPs*), antywerydyczne dla „silnych” JSU (ang. *strong NPI*, kat. *TPNs forts*), wprowadzanych wyłącznie przez operatory negacji, i niewerydyczne dla „słabych” JSU (ang. *weak NPI*, kat. *TPNs febles*), obejmujące konteksty antywerydyczne oraz modalne: pytania, poprzedniki zdań warunkowych, zdania podrzędne znajdujące się w zasięgu przeczenia itp.

⁷ Pojęcie zasugerowane przez recenzenta. Obszerną listę tych jednostek w języku hiszpańskim podaje I. Bosque (1980: 21-23).

⁸ Dla pełnego wykazu aktywatorów negacji w języku hiszpańskim zob. Bosque, 1980: 26-28.

Prototypowymi elementami o polaryzacji ujemnej są tzw. n-słowa⁹ (ang. *n-words*, kat. *mots-n*). Terminu tego po raz pierwszy użyła I. Laka Mugarza w swojej pracy doktorskiej pt. *Negation in Syntax. On the Nature of Functional Categories and Projections* i swoją formę zawdzięcza charakterystycznemu dla hiszpańskich *indefinidos negativos* elementowi brzmieniowemu [n]: *nadie, nada, ninguno, nunca* (Laka Mugarza, 1990: 108). Za A. Giannakidou możemy zdefiniować n-słowa w następujący sposób:

4. An expression α is an n-word iff:
 - a. α can be used in structures containing sentential negation or another α -expression yielding a reading equivalent to one logical negation; and
 - b. α can provide a negative fragment answer.

(Giannakidou, 2006: 328)

Są to głównie zaimki rzeczowne, przymiotne i przysłówne (kat. *indefinitis negatius*) przedstawione w tabeli 1, ale również inne wyrażenia spełniające oba warunki, np. *en ma vida*.

Tabela 1. Przykładowe n-słowa w języku katalońskim, hiszpańskim i polskim

	JĘZYK KATALOŃSKI (seria <i>ningú</i> ¹⁰)	JĘZYK HISZPAŃSKI (seria <i>nadie</i>)	JĘZYK POLSKI (seria <i>ni-</i>)
ZAIMKI RZECZOWNE	<i>ningú, res</i>	<i>nadie, nada</i>	<i>nikt, nic</i>
ZAIMEK PRZYMIOTNY	<i>cap</i>	<i>ninguno</i>	<i>żaden</i>

⁹ Antas (1991: 58), odnosząc się do tradycji francuskich filologów, przytaczanej jeszcze przez Jespersena (1917: 68), mówi tutaj o tzw. półnegatorach (fr. *demi-négations*).

¹⁰ W przypadku braku wspólnego komponentu morfologicznego przyjęło się określać zestawy n-słów dla danego języka od wyrazu odniesionego do osób, np. francuskie *personne*.

ZAIMKI PRZYSŁOWNE	<i>mai, jamai, gens, enlloc</i>	<i>nunca, jamás, nada</i>	<i>nigdy, wcale, nijak, nigdzie, znikąd, donikąd</i>
----------------------	-------------------------------------	-------------------------------	--

Oprócz pełnienia funkcji JSU n-słowa mogą działać w niektórych językach także jako AN, gdy stoją w pozycji przed orzeczeniem; m.in. w języku katalońskim konstrukcja taka nie wymaga pojawienia się partykuły przeczącej: *ningú va veure 'l*. Z tego względu, jak również z powodu możliwości pojawiania się w kontekstach modalnych bez interpretacji negatywnej, eksplikacja semantyczna n-słów sprawia językoznawcom dużą trudność. Ograniczę się tu do przywołania trzech podstawowych hipotez (za Vallduví, 1994):

- a. N-słowa są kwantyfikatorami negatywnymi ($\sim\exists$);
- b. N-słowa są kwantyfikatorami egzystencjalnymi, aktywowanymi i negowanymi przez inny element (\exists);
- c. N-słowa posiadają interpretację hybrydową, zależną od pozycji w zdaniu ($\sim\exists, \exists$).

W tabeli 2 przedstawiono kontrastywnie przykładowe AN i JSU w języku polskim, katalońskim i hiszpańskim:

Tabela 2. Przykładowe aktywatory negacji i jednostki spolaryzowane ujemnie w języku katalońskim, hiszpańskim i polskim

	JĘZYK KATALOŃSKI		JĘZYK HISZPAŃSKI		JĘZYK POLSKI	
	AN	JSU	AN	JSU	AN	JSU
PARTYKUŁA PRZECZĄCA	<i>no, ni</i>	–	<i>no, ni</i>	–	<i>nie, ani</i>	–
N-SŁOWA ¹¹	<i>ningú</i>	<i>ningú</i>	<i>nadie</i>	<i>nadie</i>	–	<i>nikt</i>
SPÓJNIKI PRZECZĄCE	<i>ni</i>	<i>ni, sinò</i>	<i>ni</i>	<i>ni, sino</i>	<i>ani</i>	<i>ani</i>
PRZYIMEK PRYWATYWNY	<i>sense</i>	–	<i>sin</i>	–	<i>bez</i>	–
WYRAŻENIA, IDIOMY	<i>en ma vida</i>	<i>aclicar l'ull</i>	<i>en mi vida</i>	<i>pegar (un) ojo</i>	–	<i>zmruczyć oko</i>
PRZECZENIE MORFOLOGICZNE	<i>il·legal (que)</i>	–	<i>ilegal (que)*</i>	–	<i>nielegalne (by)*</i>	–
PRZECZENIE SEMANTYCZNE	<i>dubtar</i>	–	<i>dudar*</i>	–	<i>wątpić*</i>	–
NIKTÓRE KONTEKSTY MODALNE I WYRAŻENIA KWANTYFIKUJĄCE	<i>si, que, rara- ment</i>	–	<i>si, que, rara- mente*</i>	–	<i>jeśli, niż, rzadko*</i>	–

* AN nie zawsze jest w stanie wprowadzić silne JSU.

¹¹ Klasyfikacja polskich n-słów w tabeli została dokonana na podstawie hipotezy b) (\exists), zgodnie z którą są one obligatoryjnie aktywowane przez negację zdaniową *nie* (zob. następną sekcję). Dla hiszpańskich i katalońskich n-słów przyjmuję hipotezę c) ($\sim\exists$, \exists). Niemniej według niektórych badaczy (dla języka hiszpańskiego – Cornejo, 2009; dla języka polskiego – Kupś i Przepiórkowski, 2002) to n-słowa zajmują centralne miejsce w strukturach UN, podczas gdy partykuła *nie/no* funkcjonuje raczej jako prefiks czasownikowy, markujący polaryzację zdania. Morant Marco i Pérez Saldanya (1987: 68) przyjmują z kolei, że katalońskie n-słowa nie mogą pełnić funkcji AN i postulują istnienie niewyrażanego fonetycznego operatora negacji w konstrukcjach z n-słowem przed orzeczeniem. Wbrew powyższemu opieram się na ustaleniach pracy porównawczej A. Giannakidou (2006).

Między ścisłym i nieścisłym UN. Język kataloński w perspektywie porównawczej

Istnieją dwa zasadnicze typy UN: „ściśle” (*strict*) oraz „nieściśle” (*non-strict*) (Breitbarth, Lucas, Willis, 2013: 33-34). Do typu ścisłego należą języki, w których partykuła przecząca musi się pojawić niezależnie od pozycji n-słowa, np. język polski (i języki słowiańskie w ogóle, zob. Breitbarth, Lucas, Willis, 2013):

5. a. Nie powiedział **nic** ważnego. (*n-słowo po orzeczeniu*)
 b. **Nikt** nie przyszedł na inaugurację. (*n-słowo przed orzeczeniem*)

Typ nieściśle nie wymaga partykuły przeczącej przed orzeczeniem, a wręcz blokuje jej pojawianie się w tej pozycji. Na przykładzie języka hiszpańskiego:

6. a. No dijo **nada** importante. (*n-słowo po orzeczeniu*)
 b. **Nadie** (*no) vino a la inauguración. (*n-słowo przed orzeczeniem*)

Mimo że typ nieściśle jest wspólny większości języków romańskich (zob. Giannakidou, 2006), język kataloński wymyka się tak postawionemu podziałowi. Większość poradni językowych dialektu środkowego z niewielką różnicą akceptuje obydwie powyższe konstrukcje (jakkolwiek zaleca się niepominanie partykuły *no*):

7. a. No han portat **res**. (*po orzeczeniu*)
 b. **Ningú** (no) es mereix aquest tracte (*przed orzeczeniem*)
 tan degradant.
 (CPNL)

Ten dwojaki paradygmat UN uznaje się za przypadek tzw. *intra-speaker variability*¹², tj. stylistycznej swobody wyboru użytkownika¹³ (Tubau, 2008: 211). Pozycję języka katalońskiego w typologii UN

¹² Przejawiają ją także sąsiednie języki romańskie: aragoński i aranejski (Miarnau Hernández, 2019: 13).

¹³ Niemniej, jak okaże się w sekcji poświęconej językowi mediów, dają się zauważyć pewne mniej lub bardziej wyraziste tendencje.

przedstawiono w tabeli 3 (skrótami *NS* oznaczono n-słowa, *neg* – partykuły przeczące, a *V* – orzeczenia):

Tabela 3. Typologia uzgodnienia negacji na przykładzie języka polskiego, hiszpańskiego i katalońskiego

	PRE-V	POST-V
ŚCISŁE UN (Strict Negative Concord)	NS-neg-V <i>Nikogo tu nie ma.</i>	neg-V-NS <i>Nie ma tu nikogo.</i>
NIEŚCISŁE UN (Non-strict Negative Concord)	NS-V <i>Nadie está aquí.</i>	neg-V-NS <i>No está aquí nadie.</i>
OPCJONALNE UN (Optional Negative Concord)	NS-(neg)-V <i>Ningú (no) és aquí.</i>	neg-V-NS <i>No és aquí ningú.</i>

Między ścisłym i nieścisłym UN – dialekty

Rozpatrując zjawisko UN pod kątem rozbicia dialektalnego języka katalońskiego, musimy mieć na uwadze, że język ten zawsze funkcjonuje w relacji dyglosji z innym, tj. językiem hiszpańskim, francuskim czy włoskim. Za pośrednictwem mediów i szkolnictwa sytuacja konfliktowa zaznacza się również na osi norma centralna – pozostałe dialekty (Amer Borràs, 2016: 35-36).

Możemy wyróżnić trzy główne strefy różnicujące użycie UN. Podczas gdy wymowa i inne cechy dialektalne dzielą język kataloński według osi poziomej na bloki wschodni i zachodni, w przypadku UN podział dokonuje się w osi pionowej. Dialekty centralne, tj. środkowy i północno-zachodni, używają obu struktur UN z niewielką różnicą.

Na południu użytkownicy dialektu walenckiego i balearskiego raczej pomijają partykułę przeczącą z n-słowem stojącym przed orzeczeniem (nieścisłe UN). Podczas gdy dla dialektu balearskiego, jako jednego z najbardziej konserwatywnych w języku katalońskim, głównym powodem zachowania tej konstrukcji wydaje się tradycja językowa (Amer Borràs, 2016: 5), możemy przypuszczać, że w dialekcie

walenckim dodatkową rolę odegrała silnie zaznaczająca się w tym obszarze kastelanizacja (da Costa Souza, 2017: 127).

W Katalonii Północnej (fr. *Roussillon*) oraz przy granicy z Francją obserwuje się tego typu zdania:

8. a. Jo he vist **ningú**.
- b. Menjo **res**.
- c. En parla **mai**.

(Espinal, 2000: 564)

9. Vindré **pas**.

(da Costa Souza, 2017: 150)

Na tej podstawie widać wyraźnie, że n-słowa oraz partykuła *pas*, którą omówimy szczegółowo w sekcji poświęconej minimalizatorom, mogą występować (choć nie zawsze) bez innego wykładnika negacji nawet w pozycji po orzeczeniu, co wskazuje na to, że tamtejsza konstrukcja rozwinęła się bardziej niż w innych dialektach katalońskich, najprawdopodobniej pod wpływem języków francuskiego i oksytańskiego (Alegre, 1991: 86). Gómez Duran (2011: 299) postuluje, że *pas*, które niemal całkowicie przejęło funkcje i dystrybucję *no*, może tym samym być uznane za podstawowy (nieemfaticzny) wykładnik negacji w tym dialekcie. Jakkolwiek da Costa Souza (2017: 158-159) nie zgadza się z Espinal (por. 8a-c) w kwestii opuszczenia UN po orzeczeniu, można skonstatować, że na północy zjawisko to jako całość znajduje się raczej w odwrocie.

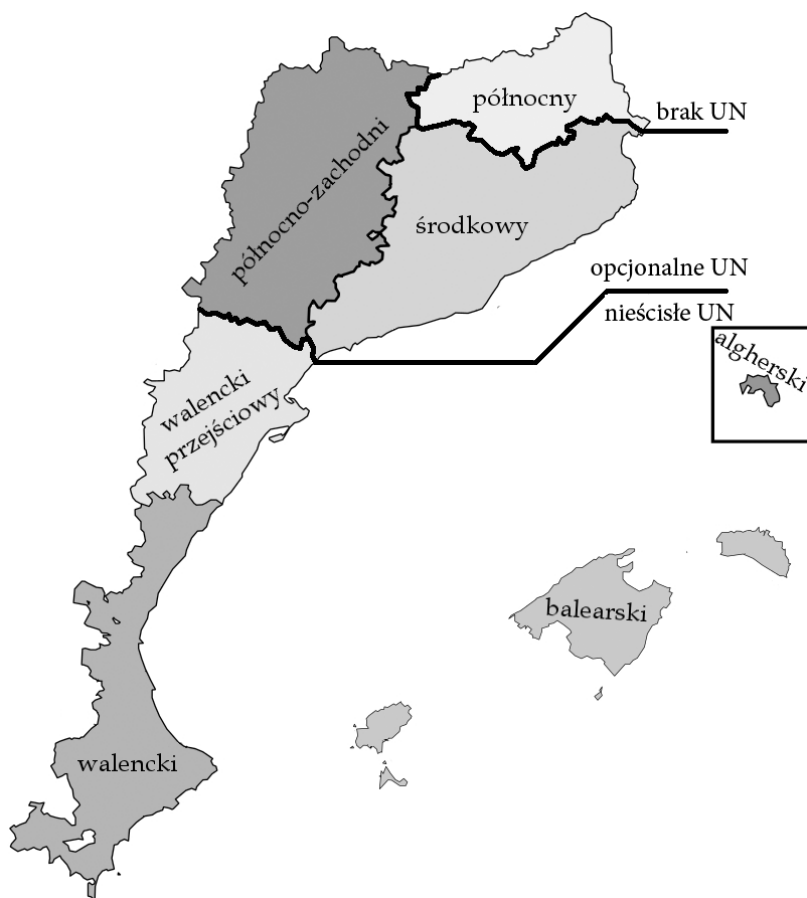
Istniejące gramatyki dialektu miasta Alguer (wł. Alghero) nie poświęcają zbyt dużo uwagi samemu przeczeniu (da Costa Souza, 2017: 160-162). Jednak dzięki szczegółowej analizie niewielkiego dostępnego w internecie korpusu nagrań *Corpus Oral de l'Alguerès* (58 tekstów) udało mi się wydobyć kilka przykładów użycia n-słowa przed orzeczeniem:

10. a. Digui-li al rei que jo **mai** me só pentida i **mai** me pentiré: sette sapienzi era i sette sapienzi sigueré!
(*La rondalla del cafiter del rei*) (Armangué, Scala, 1997)
- b. Qui l'adora i qui el creu

- mai** tenguerà pena,
 lo Pare de les Penes és a la Glòria.
 (*Qui bella missió*) (Armangué, Scala, 1997)
- c. **Ningú** te dieva: “Això no se fa!”.
 (*Ethnotext 2*) (Ballone, 2000-2008)
- d. **Mai** me fossi dit aquesta cosa!
 (*Ethnotext 4*) (Ballone, 2000-2008)
- e. Jo he demanat a un muntó que anaven a treure mel... **ningú** m’ha dat un poc de mel!
 (*Entrevista 2*) (Corbera, Chessa, 2009)

Znalazłem łącznie 11 przykładów pominięcia partykuły przeczącej z n-słowem w pozycji przed czasownikiem i żadnego przykładu niepominiania jej (w pozostałych pozycjach konstrukcja przypomina odmianę standardową). Takie przybliżenie pozwala z dużą dozą prawdopodobieństwa uznać typ UN używany w Alguerze za nieściśły, tak samo zresztą jak w językach włoskim i sardyńskim (zob. np. Tubau, 2008), pod których znacznym wpływem znajduje się tamtejsza odmiana katalońskiego.

Powyższe omówienie można z powodzeniem mapować na obszar użycia języka katalońskiego:

Rysunek 2. Paradymaty uzgodnienia negacji w dialektach katalońskich

Między ścisłym i nieściśłym UN – język mediów

Dwojaki sposób konstrukcji UN ujawnia się w mediach katalońskich. W obu gramatykach P. Fabry (1933: § 105; 1956: § 92, za Miarnau

Hernández, 2019: 14) i w *GIEC* (§ 32.3.1) znajdujemy podobnie brzmiące ustępy:

Quan (els quantificadors negatius – przyp. aut.) s’anteposen al verb, la seva presència és suficient per a atorgar un valor negatiu a l’oració i llavors és possible tant el manteniment com l’elisió de l’adverbi *no*, encara que el manteniment és la solució més habitual en els registres formals: *Ningú (no) podrà afirmar el contrari; Cap dels teus amics (no) es va presentar a l’examen; Res del que pugueu dir (no) ens farà canviar d’opinió.* (*GIEC*: § 32.3.1)

Zgodnie z tą regułą zalecane jest stosowanie ścisłego UN w tekstach pisanych, głównie prawniczych i administracyjnych. Jednak nie wszystkie media katalońskie stosują się do tych zaleceń. Według analizy Miarnau Hernández przeprowadzonej na ponad 100 ekscerptach z najważniejszych mediów, m.in.: *Ara*, *La Vanguardia*, *El Punt Avui*, *Catalunya Ràdio* i *TV3*, partykuła *no* występuje w zaledwie 62% (18) zdań z n-słowaami w pozycji przed orzeczeniem oraz 56% (5) zdań z partykułą *tampoc* w tej samej pozycji:

Tabela 4. Częstotliwość stosowania ścisłego UN w wybranych mediach katalońskich. Na podstawie: Miarnau Hernández, 2019: 22

	PRE-V (+ <i>no</i>) (ŚCISŁE UN)	PRE-V (- <i>no</i>) (NIEŚCISŁE UN)
N-SŁOWA (<i>ningú, cap, res, mai, enlloc, gens</i>)	18 (62%)	11 (38%)
PARTYKUŁY [<i>tampoc, ni (tan sols)</i>]	5 (56%) (tylko z <i>tampoc</i>)	4 (44%) (tylko z <i>tampoc</i>)

Zgodnie z dalszymi ustaleniami Miarnau Hernández stosowanie UN jest bardziej typowe dla prasy jako medium posługującego się językiem pisany. Również tendencja do utrzymania ścisłego UN jest właściwsza mediom pisanym, natomiast media audiowizualne (radio i telewizja), z zasady posługujące się głównie językiem mówionym

o bardziej potocznym rejestrze, pomijają partykułę przeczącą częściej (Miarnau Hernández, 2019: 34).

Między ścisłym i nieścisłym UN – cykl Jespersena

Zaprezentowane powyżej zróżnicowanie w obrębie paradygmatu przeczenia w języku katalońskim tłumaczy się nie tylko kontaktem językowym, ale również procesami historycznymi i gramatyzacją.

Klasyczny system n-słów łacińskich nie dopuszczał UN, a współwystępujące elementy negatywne były traktowane jako wykluczające się nawzajem (Pérez Saldanya, 2004: 67). Podczas formowania się prymitywnych języków romańskich w wyniku osłabienia fonetycznego partykuły przeczącej (NON > *no*) wystąpiła potrzeba silniejszego zaznaczenia konstrukcji przeczącej. Łacińskie n-słowa (NEMO, NULLUS, NIHIL, NUMQUAM, NUSQUAM) zastąpiono wówczas serią nowych wyrazów pochodzących z wyrażen generycznych bez semantyki negatywnej:

Tabela 5. Zestawienie systemu n-słów w łacinie i w języku katalońskim

ŁACINA KLASYCZNA	ETYMONY NOWYCH FORM	JĘZYK KATALOŃSKI
NEMO ‘nikt’	NEC UNUS ‘ani jeden’	<i>ningú (ningun, negú)</i>
NULLUS ‘żaden’	CAPUT ‘głowa’	<i>cap</i>
NIHIL ‘nic’	RES (REM) ‘rzecz’	<i>res (re)</i>
NUMQUAM ‘nigdy’	MAGIS, JAM MAGIS ‘więcej’, ‘już więcej’	<i>mai, jamai (jamés)</i>
NUSQUAM ‘nigdzie’	IN LOCO ‘w + miejscu’	<i>enlloc</i>
(NULO MODO) ‘nijak’	GENUS ‘rodzaj’	<i>gens</i>

Jako takie miały one interpretację egzystencjalną¹⁴ i wzmocnienie przeczenia za ich pomocą nie powodowało nieporozumień na płasz-

¹⁴ Również spójnik NEC otrzymał w starokatalońskim znaczenie egzystencjalne, wobec czego zarówno *ni (ne)*, jak i *ningú* mogły pojawiać się w kontekstach modalnych (Pérez Saldanya, 2004: 66).

czyźnie semantycznej. Występowały również w wielu kontekstach modalnych, dlatego po pewnym czasie doszło do ich gramatykalizacji, a ich dystrybucja została zawężona do środowisk niewerydycznych. Niektóre z tych wyrażień (*hom, home, cosa, persona*) utraciły później tę funkcję, natomiast inne, takie jak archaizmy *null, null temps* albo kultyzm *nunqua* (wal. *nunca*), nie zachowały się do dzisiaj (Pérez Saldanya, 2004: 66, 75, 78).

W pierwszym okresie rozwoju dominuje zatem tendencja analityczna i ekspresyjna (Pérez Saldanya, 2004: 68). Partykuła przecząca towarzyszyła JSU w każdej pozycji. Na przełomie XIV i XV wieku słabnie struktura UN z n-słowem przed orzeczeniem, a po XVI wieku utrzymanie konstrukcji typu ścisłego jest raczej niespotykane (Pérez Saldanya, 2004: 73, 79); proces ten jest dodatkowo wzmocniony przez analogiczne zmiany zaszłe w języku kastylijskim w latach 1420-1470 (por. Camus Bergareche, 1986: 119). Tym samym w efekcie zmian syntaktycznych dokonała się reanaliza semantyczna n-słów, które w określonych kontekstach stały się jedynym wykładnikiem negacji.

Ten proces słabnięcia i wzmacniania konstrukcji przeczących należy do ogólnojęzykowego zjawiska nazywanego cyklem Jespersena, opisanego przez duńskiego fonologa dla łaciny klasycznej i języka francuskiego. W procesie tym zredukowane fonetycznie partykuły przeczące posiłkują się wyrażeniami generycznymi (Jespersen, 1917: 4). Początkowo ograniczają one swoją dystrybucję do kontekstów niewerydycznych i stają się JSU, a następnie ich obecność z opcjonalnej staje się obowiązkowa i znika początkowe nacechowanie, z kolei to użycie partykuły przeczącej zaczyna być opcjonalne, aż w końcu przestaje ona być potrzebna, ponieważ wyrażenie posiłkowe przejmuje jej rolę. To ostatnie stadium osiągnął np. dialekt północny, w którym użycie *no* jest już właściwie znikome. Uschematyzowany rozwój paradygmatu negacji w języku katalońskim przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Cykl Jespersena dla języka katalońskiego w porównaniu z łaciną i językiem francuskim. Na podstawie: Jespersen, 1917: 7

	FAZA I	FAZA II	FAZA III
ŁACINA	<i>ne dico</i> (łac. preklasyczna)	<i>*ne oenum dico</i> (rekonstrukcja)	<i>non dico</i> (łac. klasyczna)
JĘZYK FRANCUSKI	<i>jeo ne dis</i> (starofr.)	<i>je ne dis pas</i> (średniofr. i fr. pisany)	<i>je dis pas</i> (fr. potoczny)
JĘZYK KATALOŃSKI	<i>no dich</i> (starokat.)	<i>no dich (dic) pas</i> (kat. klasyczny i współczesny)	<i>dic pas</i> (kat. dialektały)
SCHEMAT	NEG-V tylko negacja zdaniowa	NEG-V-JSU pojawia się wzmocnienie leksykalne	V-NEG JSU stabilizuje się jako nowy wykładnik negacji zdaniowej (staje się AN)

Między ścisłym i nieścisłym UN – głowa czy nogi? Cykl argumentów

Procesem równoległym i w gruncie rzeczy zależnym od cyklu Jespersena jest tzw. cykl argumentów, opisany przez Williama Ladusawa (1993). W trzech stadiach paralelnych do podstawowych etapów cyklu Jespersena słowo o znaczeniu generycznym wykorzystane jest początkowo do wzmocnienia konstrukcji przeczącej, w obrębie której z czasem nabywa polaryzację ujemną. Można to przedstawić w ten sposób:

Tabela 7. Cykl argumentów dla n-słowa *res*. Na podstawie: Ladusaw, 1993: 438

<i>res</i>				
‘one thing’	→	‘anything’	→	‘nothing’

Ladusaw, w kontekście cyklu Jespersena, wyróżnia łącznie cztery stadia:

11. a. She didn't say one thing.
- b. She didn't say anything.
- c. She didn't say nothing.
- d. She said nothing.

(Ladusaw, 1993: 438)

gdzie (11b-c) odpowiadają drugiej fazie cyklu: (11b) etapowi, w którym JSU jest jeszcze nacechowana emfaticznie; oraz (11c) – kiedy środek ciężkości przeczenia spoczywa już głównie na elemencie dotychczas tylko wzmacniającym, neutralizując emfazę i ograniczając jego występowanie do środowisk antywerydycznych. N-słowa w językach romańskich znajdują się gdzieś pomiędzy (11b) i (11c), ponieważ mogą wyrażać negację samodzielnie w pozycji przed orzeczeniem (poza językiem rumuńskim, zob. Giannakidou, 2006: 355) bądź w odpowiedziach fragmentarycznych (np. „Qui? Ningú”).

Proces zmiany polaryzacji został również zainicjowany dla innych niż n-słowa wyrażen, które konstytuują dziś obszerną i nie zawsze spójną kategorię minimalizatorów (ang. *minimizers*; kat. *minimitzadors*) (Breitbarth, Lucas, Willis, 2013). Są to wyrażenia typu JSU o właściwościach kwantyfikacyjnych, które wyrażają pewną niewielką ilość lub część (np. kropla, gałązka, okruch), a w kolejnym etapie gramatykalizacji tracą funkcję kwantyfikatorów i mogą występować jako wzmocnienie konstrukcji przeczenia (Llop i Naya, 2017: 113). Do minimalizatorów należą liczne wyrażenia, m.in.: *ni paraula*, (*no moure*) *ni un dit*, *ni una ànima*, (*m'importa*) *un rave*, *molla*, *gota*, *mica* itp.

Te z nich, które zakończyły reanalizę od kwantyfikacji do negacji, określa się jako „emfaticzne partykuły przeczące niskie” (kat. *partícules de polaritat emfàtica baixes*). W przeciwieństwie do partykuł „wysokich” (*pla que*, *poc que*), które nie pochodzą od minimalizatorów, nie mogą one zajmować pozycji przed orzeczeniem i są wprowadzane tylko przez inny wykładnik negacji (Llop i Naya, 2013: 19-21). Standardową partykułą emfaticzną w języku katalońskim jest słowo *pas*. Poza obszarem Rosselló, gdzie pod wpływem języka francuskiego

ukonstytuowało się ono niemal we wszystkich kontekstach¹⁵ jako podstawowy, a tym samym nienacechowany wykładnik negacji, używane jest jako partykuła emfatyczna w dialekcie centralnym i większości dialektu północno-zachodniego¹⁶.

Pas jako partykuła emfatyczna posiada też funkcję potwierdzania bądź zaprzeczania oczekiwaniom odbiorcy¹⁷ (Espinal, 1991: 42). Espinal wyróżnia ponadto oddzielną jednostkę leksykalną *no pas* o dodatkowej funkcji fokalizacyjnej:

12. a. La Maria compra pa **no pas** al forn, sinó a la pastisseria.

b. **No pas** vosaltres no sereu sancionats.

(Espinal, 1991: 37)

Warto napomknąć, że podobnie jak *pas*, katalońskie n-słowa również tworzą samodzielne struktury z *no*. Pozwalają one rozróżnić ich funkcję w zdaniach o niejednoznacznej interpretacji:

13. a. S'espanten per **res**. = *cualsevol cosa* ($\forall x$)

b. No s'espanten per **res** en concret. = *alguna cosa* ($\exists x$)

c. S'espanten per (**no**) **res**. = *ninguna cosa* ($\sim \exists x$)

(Espinal, Tubau, 2012: 149-150)

Jeśli porównamy zakres i sposób użycia partykuły *pas* (ALDC: mapa nr 2178) z rozłożeniem dialektalnym paradygmatów UN (rysunek 1), zauważymy absolutną nieobecność tej partykuły w dialektach południowych, wykorzystujących niecisły wariant UN (walencki, balearski i algherski), oraz pewne zmiany semantyczne i składniowe na obszarze północnym i północno-wschodnim. We wschodniej części prowincji Girona oraz w Katalonii Północnej występują dwie bardzo specyficzne partykuły emfatyczne:

¹⁵ Więcej na ten temat w: Llop i Naya, 2013.

¹⁶ Zasięg tej partykuły można bardzo precyzyjnie zweryfikować na mapie nr 2178 w *Atles Lingüístic del Domini Català. Volum IX. Morfologia verbal, sintaxi, fonosintaxi* (2018) pod redakcją J. Veny i L. Pons i Griery (ALDC).

¹⁷ Już w 1912 r. P. Fabra opisywał tę funkcję jako „adwersatywną”, obecnie zaś często używa się określeń *negació pressuposicional* (*polèmica*) (Morant Marco, Pérez Saldanya, 1987: 80).

14. a. **Poc que / Poca**¹⁸ vindré.

b. Jo **pla** que vindré. (Llop i Naya, 2016: 33)

Rossich (1996: 112) wyjaśnia ich pojawienie się potrzebą wytworzenia nowych partykuł emfaticznych po gramatyzacji *pas* jako podstawowego wykładnika negacji. Ich użycie rozprzestrzeniło się z czasem i na północnym wschodzie Katalonii, w gwarach tzw. dialektu *septentrional de transició*, wyrażenia *pla (que)*, *poc (que)* i *no... pas* współwystępują, jakkolwiek ich użycie uległo specjalizacji (Rigau, 2004: 41). Podczas gdy konstrukcja *no... pas* ma tylko znaczenie adwersatywne, *poc (que)* jest bardziej stanowcze, natomiast *pla (que)*, szczególnie gdy rozumiane jako skonwencjonalizowany zabieg pragmatyczny wyrażający ironię¹⁹, nie zostawia wątpliwości co do treści wypowiedzi. *Pla* jest używane także w obrębie Pallars (Llop i Naya, 2016: 34). Poza tym pojedyncze wyrażenia pokroju *Això pla!*, *Ara pla!* przeniknęły do dialektu środkowego (Rigau, 2004: 26).

Użycie *pas* jest również mniej powszechne w północnych odmianach dialektu północno-wschodniego. W rejonie Pallars przyjeźdnym opowiada się następującą zagadkę: „Te ho ensenyó i tu no ho veus: / Jo ho fai amb lo cap i tu amb les peus” (Llop i Naya, 2016: 32). Odpowiedzią jest oczywiście przeczenie – *pas*, które pochodzi od późnołacińskiego *PASSU(M)* ‘krok’, a jego odpowiednikiem w Pallars²⁰ jest nic innego jak *cap* [< *CAPU(M)* ‘głowa’]. Istnieją dwie hipotezy co do

¹⁸ Istnieje kilka konwencji zapisu tej partykuły: *poc*, *poca* i *poc que*. *Poc* odwołuje się do zapisów historycznych (por. Batllori, Hernanz, 2008), *poca* do najczęściej notowanej realizacji fonetycznej [‘pøkə] (Rossich, 1996: 112-115), z kolei *poc que* jest próbą pogodzenia dwóch poprzednich. Niemniej mapa nr 2178 (*ALDC*) notuje przynajmniej jedną realizację [‘pøk kə] w miejscowości Palamós (nr 42 na mapie), co pozwoliłoby usprawiedliwić również ostatnią formę zapisu.

¹⁹ Partykuła *pla* ma przede wszystkim znaczenie emfaticzne pozytywne. Tradycyjnie (por. *DCVB*) użycia przeczące przypisuje się odpowiednim zabiegom pragmatycznym, choć szczegółowa analiza Rigau (2004: 39-42) przewiduje nierealizowany fonologicznie (w żadnym kontekście!) komponent semantyczny nadający określonym konstrukcjom z *pla* wartość negatywną.

²⁰ Jest to zresztą partykuła rozpowszechniona w językach i dialektach obszaru Pirenejów (zob. Llop i Naya, 2017).

przebiegu rozwoju tej partykuły. Schwegler (1990: 166-167) proponuje stopniowe przejście od jednostki miary pogłowia bydła (*a HEAD of cattle*) do JSU wzmacniającej przeczenie (*AT ALL*). Coromines (1971: 264, za Llop i Naya, 2016: 41) wywodzi partykułę raczej od znaczeń ‘kawałek’ bądź ‘kraniec’.

Mimo że *Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB)* wymienia partykułę *cap* jako dialektalny odpowiednik *pas*: „CAP *adv.* equivalent a *pas*, per reforçar la negació (Andorra, Alt Urgell, Pallars, Ribagorça, Conca de Tremp)”, Llop i Naya (2013) traktuje ją jako rodzaj mikro-wariacji składniowej. W obrębie Pallars obserwuje się trzy rodzaje konstrukcji:

15. a. **No** ho sé.

b. **No** ho sé **cap**.

c. Sé **cap**²¹.

(Llop i Naya, 2013: 27),

gdzie tylko (15b) jest konstrukcją wyraźnie nacechowaną. *Cap* jako partykuła emfaticzna również występuje w funkcji adwersatywnej, jednak o mniejszej intensywności niż *pas* (Llop i Naya, 2013: 72). Konstrukcje typu (15c) zdarzają się w najbardziej wysuniętych na północ gminach i najprawdopodobniej są efektem kontaktu językowego z językiem oksytańskim i francuskim (Llop i Naya, 2013: 27-28). Obecnie *cap* znajduje się w sytuacji stopniowego zaniku, powoli wypierane przez standardowe *pas* (Llop i Naya, 2016: 40).

Pozostałe minimalizatory, które nie stały się partykułami emfaticznymi, zachowały swoją funkcję kwantyfikacyjną z rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami i czasownikami w znaczeniu zbliżonym do przysłówka *gens* (Llop i Naya, 2016: 38). Niektóre z nich, jak np. *molla*, przez analogię do *cap* w rejonie Pirenejów, są niekiedy, choć bardzo rzadko, używane w roli partykuł emfaticznych (= *pas*). Inne wyrażały wzmocnienie negacji w przeszłości, doświadczając ostatecznie albo recesji (np. *mica*), albo całkowitego zaniku (*punt*).

²¹ Notabene konstrukcja *V-cap* jest szczególnie powszechna we wyrażeniu *saber cap* ‘nie wiedzieć’ (Llop i Naya, 2013: 36-37).

Moment przejściowy pomiędzy interpretacją ‘gens’ a interpretacją ‘pas’ uwydatnia się najlepiej w kolokacji z czasownikami opcjonalnie przechodnimi (Llop i Naya, 2017: 154-156).

W porównaniu z trzema zasadniczymi strukturami przeczenia (16) przedstawione są poniżej najbardziej produktywne minimalizatory na różnym poziomie rozwoju (podano obszary występowania, w których proces ten jest najbardziej zaawansowany, oraz przybliżone odpowiedniki w odmianie standardowej), które ostatecznie zbieram i podsumowuję w tabeli 8.

16. a. No ho sé. (walencki, balearski, algherski)
 b. No ho sé (**pas**). (środkowy, północno-zachodni)
 c. Ho sé **pas**. (północny)
17. a. No tenive **brenca** de picardia. (= *gens*)
 (północno-zachodni: *ribagorça*) (Sistac, 1993: 161, za Llop i Naya, 2017: 149)
 b. No estudiaven **brot**. (= *gens*)
 (środkowy) (Porcel, 1961: 68, za Llop i Naya, 2017: 159)
 c. (No) ho sé **cap**. (= *pas*)
 (północno-zachodni: *pallarès i ribagorça*) (Llop i Naya, 2013: 27)
 d. No hi veig **gota** / **got**. (= *gens ~ pas*)
 (środkowy, północno-zachodni: *pallarès i ribagorça*) (Sistac, 1993: 161, za Llop i Naya, 2017: 159; *DCVB: gota*)
 e. No m’agrada **mica** es temps. (= *gens ~ pas*)
 (środkowy, północny, balearski: *ibizyjski*) (Portal Alcover, z. XIV, 1917, za Llop i Naya, 2017: 159)
 f. No ho farè **molla**. (= *gens ~ pas*)
 (północno-zachodni: *pallarès i ribagorça*) (*DCVB: molla*)
 g. [...] de vida no n’i avie **punt**. (= *gens*)
 (*starokataloński*) (*DCVB: punt*)

Tabela 8. Minimalizatory katalońskie często używane z przeczeniem. Na podstawie: Llop i Naya, 2017; DCVB

MINIMALIZATOR	ETYMON	ZNACZENIE GENERYCZNE	DIALEKT
<i>brenca</i>	< *brīnicā (celt.), od *brīnos	‘gałązka’	ribagorçà
<i>brot</i>	< *bruts (germ.)	‘pał’	środkowy
<i>cap*</i>	< CAPU(M)	‘głowa, kraniec’	pallarès, ribagorçà
<i>gota / got**</i>	< GUTTA(M)	‘kropła’	środkowy,allarès, ribagorçà
<i>mica**</i>	< *MICCA < MICA(M)	‘okrucz’	ibizyjski, środkowy, północny
<i>molla**</i>	< MEDULLA(M)	‘okrucz’	pallarès, ribagorçà
<i>pas*</i>	< PASSU(M)	‘krok’	środkowy, północno- zachodni, północny
<i>punt</i>	< PUNCTU(M)	‘kropka’	starokataloński

* Minimalizator zgramatykalizował się całkowicie w funkcji partykuły emfaticznej (albo przeczącej).

** Notowane są użycia niejednoznaczne pomiędzy kwantyfikacją a wzmocnieniem przeczenia.

Zakończenie

W tym artykule starałem się zebrać i przedstawić w przystępny sposób aktualny stan badań nad UN w języku katalońskim i pokrewnymi mu zagadnieniami. Biorąc pod uwagę zachowanie n-słów w pozycji przed orzeczeniem, standardowy język kataloński nie należy ani do typu ścisłego, ani do nieścisłego, przejawia za to tzw. *intra-speaker variability*. Dialekty południowe wraz z algherskim stosują wyłącznie nieścisłe UN, z kolei w dialekcie północnym UN zanikło prawie całkowicie. Mimo że zalecenia normatywne promują stosowanie

ścislego UN w sytuacjach oficjalnych, język mediów katalońskich podąża za tendencją społeczną, która już od co najmniej kilkuset lat skłania się ku typowi nieścislemu. W kontekście historycznym opisane zostały zasadnicze procesy zmiany strukturalnej opisywane przez cykl Jespersena i cykl argumentów Ladusawa. Ponadto szczegółowo i z uwzględnieniem komponentu dialektologicznego zaprezentowane zostały partykuły emfaticzne oraz sposób ich gramatyzacji od tzw. minimalizatorów.

Użycie UN z punktu widzenia socjolingwistyki, m.in. w zależności od rejestru czy też poziomu wykształcenia, wymaga z pewnością dokładniejszej analizy. Warto również zbadać z perspektywy diachronicznej kwestię wpływów językowych, szczególnie w rejonie Pirenejów i w mieście Alguer. Poza tym wciąż nierozstrzygnięte pozostają aspekty tylko z grubsza wspomniane w tej pracy, takie jak status semantyczny: n-słów, szczególnie w użyciach modalnych oraz w zdaniach o interpretacji ambiwalentnej między UN a podwójnym przeczeniem, albo partykuły *pas/cap* w odniesieniu do jej zdolności samodzielnego wyrażania negacji zdaniowej.

Bibliografia

- ALDC: PONS I GRIERA, L., VENY, J. (red.), „Atlas lingüístic del domini català. Volum IX. Morfologia verbal, sintaxi, fonosintaxi”, [on-line] <https://aldc.espais.iec.cat/mapes/volum-ix-19-morfologia-verbal-20-sintaxi-21-fonosintaxi/mapes-ix/>, 19.01.2021.
- ALEGRE, M. (1991), *Dialectologia catalana*, Editorial Teide, Barcelona.
- AMER BORRÀS, A. (2016), *La concordança negativa i la doble negació en el català de Mallorca* (praca magisterska), Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat de Barcelona, Barcelona.
- ANTAS, J. (1991), *O mechanizmach negowania. Wybrane semantyczne i pragmatyczne aspekty negacji*, TAIWPN Universitas, Kraków.
- ARMANGUÉ, J., SCALA, L. (1997), „Arxiu de tradicions de l’Alguer” w: *Corpus Oral de l’Alguerès*, [on-line] <http://prosodia.upf.edu/coalgueres/en/corpus/adt.html>, 20.12.2020.

- BALLONE, F. (2000-2008), „Corpus Francese Ballone” w: *Corpus Oral de l’Alguerès*, [on-line] <http://prosodia.upf.edu/coalgueres/ca/corpus/ballone.html>, 20.12.2020.
- BATLLORI, M., HERNANZ, M. L. (2008), „La polaridad negativa enfática en español. Un estudio diacrónico y comparativo” w: Moreno, J. G. (red.), *Actas del VII Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, t. 2, Arco Libros, Madrid.
- BOSQUE, I. (1980), *Sobre la negación*, Cátedra, Madrid.
- BREITBARTH, A., LUCAS, CH., WILLIS, D. (2013), *The History of Negation in the Languages of Europe and the Mediterranean*, t. 1: *Case Studies*, Oxford University Press, Nowy Jork, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199602537.001.0001>.
- CAMUS BERGARECHE, B. (1986), „Cronología y extensión de un cambio en la expresión de la negación en español”, *Revista de Filología de la Universidad de La Laguna*, 5, s. 111-122.
- CORBERA, J., CHESSA, E. (2009), „Corpus Jaume Corbera” w: *Corpus Oral de l’Alguerès*, [on-line] <http://prosodia.upf.edu/coalgueres/ca/corpus/corbera.html>, 22.12.2020.
- CORNEJO, R. G. (2009), „La negación y las palabras negativas *nunca, ninguno, nada* y *nadie*: una reinterpretación”, *Verba. Anuario Galego de Filoloxía*, 36, s. 353-395.
- CPNL: CONSORCI PER A LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA (2012), “Un cop de mà”, 17, [on-line] https://www.cpnl.cat/media/upload/pdf/e_un_cop_de_ma_num_17_juny_2012_editora_130_835_1.pdf, 26.01.2021.
- DA COSTA SOUZA, P. (2017), *A dupla negação pré-verbal no catalão e no português brasileiro. História, variação e uso* (dysertacja doktorska), Universidade de São Paulo, São Paulo.
- DCVB: ALCOVER, A. M., DE BORJA MOLL, F. (2018), *Diccionari català-valencià-balear*, [on-line] <https://dcvb.iec.cat/>, 26.01.2021.
- EJO: POLAŃSKI, K. (red.) (1999), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- ESPINAL, M. T. (1991), „Negation in Catalan. Some Remarks with Regard to *no pas*”, *Catalan Working Papers in Linguistics*, 1, s. 33-63.
- ESPINAL, M. T. (2000), „On the Semantic Status of N-words in Catalan and Spanish”, *Lingua*, 110(8), s. 557-580.

- ESPINAL, M. T., TUBAU, S. (2012), „Doble negació dins l'oració simple en català”, *Estudis Romànics*, 34, s. 145-164, <https://doi.org/10.2436/20.2500.01.97>.
- GIANNAKIDOU, A. (1998), *Polarity Sensitivity as (Non)veridical Dependency*, John Benjamins, Amsterdam, <https://doi.org/10.2307/417444>.
- GIANNAKIDOU, A. (2006), „N-words and Negative Concord” w: Everaert, M., Van Riemsdijk, H. (red.), *The Blackwell Companion to Syntax*, Blackwell Publishing, Oksford, s. 327-391, <https://doi.org/10.1002/9780470996591.ch45>.
- GIEC: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2016), *Gramàtica de la llengua catalana*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- GÓMEZ DURAN, G. (2011), *Gramàtica del català rossellonès* (dysertacja doktorska), Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- HORN, L. R. (2010), „Multiple Negation in English and Other Languages” w: Horn, L. R. (red.), *The Expression of Negation. The Expression of Cognitive Categories IV*, Walter de Gruyter-Mouton, Berlin, s. 111-148.
- JESPERSEN, O. (1917), *Negation in English and Other Languages*, A. F. Høst & Søn, Kopenhaga.
- KUPŠĆ, A., PRZEPIÓRKOWSKI, A. (2002), „Morphological Aspects of Verbal Negation in Polish” w: Kosta, P., Frasek, J. (red.), *Current Approaches to Formal Slavic linguistics*, Peter Lang, Frankfurt am Main, s. 337-346.
- LADUSAW, W. A. (1993), „Negation, Indefinites, and the Jespersen Cycle” w: Guenter, J. S., Kaiser, B. A., Zoll, Ch. C. (red.), *Proceedings of the Nineteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society. General Session and Parasession on Semantic Typology and Semantic Universals*, Berkeley Linguistics Society, Berkeley, s. 437-446.
- LAKA MUGARZA, M. I. (1990), *Negation in Syntax. On the Nature of Functional Categories and Projections* (dysertacja doktorska), Massachusetts Institute of Technology, Cambridge MA.
- LLOP I NAYA, A. (2013), *La negació en pallarès. Sintaxi de l'adverbi cap* (praca magisterska), Universitat Autònoma de Barcelona / Universitat de Barcelona, Barcelona.
- LLOP I NAYA, A. (2016), „La negació en els parlars pirinencs centrals. Sintaxi de la partícula emfàtica cap”, *Llengua & Literatura*, 26, s. 31-60.

- LLOPI NAYA, A. (2017), *La reanàlisi dels minimitzadors negatius en el continuum romànic pirinenc* (dysertacja doktorska), Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- MIARNAU HERNÁNDEZ, C. (2019), *La concordança negativa en els mitjans de comunicació en llengua catalana* (praca licencjacka), Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.
- MORANT MARCO, R., PÉREZ SALDANYA, M. (1987), „Sobre la negació en català”, *Caplletra*, 2, s. 65-87.
- PÉREZ SALDANYA, M. (2004), „La negació i la concordança negativa en català antic”, *Estudis romànics*, 26, s. 65-84.
- PRZEPIÓRKOWSKI, A., ŚWIDZIŃSKI, M. (1997), *Polish Verbal Negation Revisited. A Metamorphosis vs. HPSG Account*, Instytut Podstaw Informatyki PAN, Warszawa.
- RIGAU, G. (2004), „El quantificador focal *pla*: un estudi de sintaxi dialectal”, *Caplletra*, 36, s. 25-54, <https://doi.org/10.7203/caplletra.36.4893>.
- ROSSICH, A. (1996), „Un tipus de frase negativa del nord-est català”, *Els marges*, 56, s. 109-115.
- SCHWEGLER, A. (1990), *Analyticity and Syntheticity. A Diachronic Perspective with Special Reference to Romance Languages*, Walter de Gruyter, Berlin, <https://doi.org/10.1515/9783110872927>.
- TOVENA, L. M. (2001), „The Phenomenon of Polar Sensitivity. Questions and Answers”, *Lingua e Stile*, 36, s. 131-167.
- TUBAU, S. (2008), *Negative Concord in English and Romance. Syntax-morphology Interface Conditions on the Expression of Negation* (dysertacja doktorska), Netherlands Graduate School of Linguistics, Utrecht.
- VALLDUVÍ, E. (1994), „Polarity Items, N-words and Minimizers in Catalan and Spanish”, *Probus*, 6, s. 263-294, <https://doi.org/10.1515/prbs.1994.6.2-3.263>.